

ВИЗНАННЯ ТА ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ СУДОВИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ ЗА КОРДОНОМ

RECOGNITION AND ENFORCEMENT OF DECISIONS OF JUDICIAL AUTHORITIES OF UKRAINE ABROAD

Підгородинська А.В., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри кримінального процесу

Національний університет «Одеська юридична академія»

У статті проаналізовано особливості визнання та виконання рішень судових органів України за кордоном. Вказано, що зазначене питання відноситься до сфери регулювання міжнародного публічного права та прямо залежить від наявності чи відсутності договору щодо урегулювання взаємного виконання судових рішень.

Пропонується зауваження з приводу того, що у випадку наявності укладеного між Україною та іншою країною договору щодо визнання та виконання судового рішення, процедура такого виконання буде заздалегідь визначена та урегульована таким договором. На сьогодні такі угоди Україна має з рядом зарубіжних країн, таких як Польща, Литва, Естонія, Латвія, Чехія, Угорщина, Румунія, Греція, Кіпр, КНР, також зберігається ряд договорів, де Україна виступає правонаступником СРСР, наприклад, з Італією.

Звертається увага на те, що коли такої Угоди немає, порядок виконання рішення українського суду в такій країні відбувається на умовах юрисдикції такої держави. У такому випадку передбачена процедура звернення з відповідним, від особи чи органу, який заінтересований у такому виконання рішення суду в тому чи іншому провадженні, наприклад, цивільної чи господарської справи. Таким рішенням може бути вирок, постанова, ухвала тощо, яке набрало законної сили. Таке звернення відбувається за рахунок формування відповідного клопотання з доданням всіх необхідних документів, перелік яких може бути визначено нормативно-правовими актами країни, до якої формується клопотання. Для виконання рішення на території такої країни передбачається попереднє визнання рішення українського суду таким, що відповідає діючим нормам країни, до якої направлено звернення про виконання, та винесення рішення про його наступне виконання. При цьому, має застосовуватися принцип взаємності у випадках відсутності укладеного договору, яким визначено порядок виконання рішень між такими державами. З огляду на приписи с. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод визначається право на визнання рішень судів зарубіжних країн, що має трактуватися як обов'язок країн-учасниць вказаної міжнародної угоди.

Ключові слова: рішення суду, визнання та виконання рішення суду, виконання суду України за кордоном, міжнародний договір, принцип взаємності, юрисдикція.

The article analyzes the peculiarities of recognition and enforcement of judgments of Ukrainian judicial authorities abroad. It is indicated that this issue lies within the scope of public international law and is determined by the presence or absence of an international treaty on mutual recognition and enforcement of judgments.

The author notes that the procedure for enforcement of a Ukrainian court judgment in the territory of the States with which Ukraine has concluded an agreement on mutual recognition and enforcement of court judgments is determined and predictable under such agreements. Today, Ukraine has such agreements with a number of foreign countries, such as Poland, Lithuania, Estonia, Latvia, Czech Republic, Hungary, Romania, Greece, Cyprus, China, and a number of agreements where Ukraine is the successor to the USSR, such as with Italy.

It is noted that in the absence of such an Agreement, the procedure for the enforcement of a Ukrainian court decision in such a country is subject to the jurisdiction of such a state. In such a case, the interested person or body may file a petition for the recognition and enforcement of a Ukrainian court decision in a civil or commercial case that has entered into force, including a court-approved settlement agreement or verdict. Such an application is made by filing a corresponding petition with all the necessary documents, the list of which may be determined by the regulations of the country to which the petition is filed. In order to enforce a judgment in such a country, the Ukrainian court must first recognize the judgment as compliant with the applicable laws of the country to which the enforcement request is sent and issue a decision on its subsequent enforcement. At the same time, if there is no contractual framework for the recognition and enforcement of judgments between states, the principle of reciprocity applies. The author emphasizes that the provisions of Article 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950 provide for the right to recognition of foreign court judgments, and therefore the States Parties to this Convention must ensure the implementation of such a right.

Key words: court judgment, recognition and enforcement of a court judgment, enforcement of a Ukrainian court judgment abroad, treaty on mutual recognition and enforcement of court judgments, international treaty, principle of reciprocity, jurisdiction.

Останнім часом все актуальніше стає питання реалізації судового рішення, винесеного судами України, на території інших держав. Їх виконання за кордоном в окремих категоріях справ, у тому числі цивільних або сімейних, є дуже поширеною процедурою серед громадян України. На сучасному етапі свого існування Україна має певну кількість договорів про правову допомогу із зарубіжними країнами, розташованими в різних куточках світу. Зважаючи на те, що рекордно велика кількість громадян наразі перебувають за межами нашої країни підвищується актуальність питання яким же чином можливо виконати українські судові рішення в іноземних країнах.

У своїх наукових дослідженнях тему визнання і виконання рішень іноземних судів розглядало чимало науковців, серед яких Ю. Білоусов, Н. Буковецька, Д. Глушков, О. Євтушенко та ряд інших вчених. Однак недостатньо розкритими залишаються процедури визнання і виконання рішень українських судів в іноземних країнах, з якими існують тісні соціальні, економічні та політичні зв'язки, тому спробуємо проаналізувати окремі аспекти зазначеної проблематики.

Так, укладені та належним чином ратифіковані міжнародні договори, угоди, конвенції, які направлені на урегулювання відносин між країнами щодо питань взаємодії та взаємодопомоги у сфері правових праввідносин, наприклад, щодо цивільних чи кримінальних справ, представляють собою невід'ємну частину національного законодавства. Законом України «Про міжнародні договори України» [1] визначено, що такі угоди, договори того, можуть бути застосовані у порядку, який визначений національним законодавством (стаття 17 Закону України). Громадяни обох Договірних Сторін користуються однаковим правовим захистом своїх особистих і майнових прав на території всіх Стороні такого договору, угоди, конвенції тощо.

Наразі між Україною та рядом іноземних країн укладені двосторонні договори про правову допомогу, до таких країн, що є учасниками Європейського Союзу є Польща, Литва, Естонія, Латвія, Чехія, Угорщина, Румунія, Греція, Кіпр, КНР, також зберігається ряд договорів, де Україна виступає правонаступником СРСР, наприклад, з Італією. Однак, варто відмітити відсутність подібних докумен-

тів, які урегулюють підняти питання з досить значною кількістю європейських країн, як членів ЄС, так і країн, що не входять до названої організації, на сучасному етапі розвитку української державності. Така ситуація означає, що виконання рішень українських судів на території держав, з якими не має відповідної угоди, може відбуватися виключно на підставах та в рамках їх національної юрисдикції.

Окрім того, в кінці 2023 року для України було припинено договірні відносини з рядом країн – учасниць СНД (Азербайджан, Вірменія, Грузія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан). Така ситуація пояснюється припиненням дії Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 року [2] та Протоколу до неї 1997 року [3], що тягне за собою можливість урегулювання взаємовідносин України із зазначеними суб'єктами міжнародного співтовариства виключно в рамках двосторонніх форм співпраці. Звісно, водночас варто також враховувати окремі інструменти урегулювання відносин у таких випадках на основі актів Ради Європи чи ООН тощо.

Окрім зазначено, для України також з 5 лютого 2023 року припинено дію міжнародного договору, положення якого було направлено урегулювання спорів у господарській сфері [4], яка за своєю правовою природою мала більш вузьку сферу дії та була спрямована на урегулювання відносин у сфері визнання та виконання рішень судів, в тому числі навіть арбітражні, третейські суд, а також інші органи, які відповідно до національного законодавства компетентні розглядати відповідні справи. Стосувалося вищевказане судових справ з питань цивільно-правових, господарських та адміністративних відносин, які могли виникнути як між фізичними особами, так і між фізичною особою та органом влади будь-якого рівня. Окрім того, даний документ було спрямовано на впорядкування відносин між судами та іншими державними органами з питань надання правової допомоги у зазначених категоріях справ.

Таким чином, з моменту виходу України із зазначених Угод, порядок визнання та виконання рішень українських судів на території держав – учасниць СНД змінився. Відтепер визнання та виконання українських судових рішень на території таких країн, як, наприклад, Узбекистан, Молдова та Грузія, та рішень судів цих країн на території України відбувається на підставі відповідних двосторонніх договорів про правову допомогу.

Такий механізм має вищий рівень юридичної визначеності, оскільки відповідні двосторонні договори не лише покладають на держави чіткі міжнародно-правові зобов'язання щодо визнання та виконання іноземних судових рішень, але й встановлюють виключний перелік підстав для відмови від виконання судового рішення іншої країни.

Водночас визнання та виконання українських судових рішень на території держав – учасниць СНД, з якими Україна не має багатосторонніх та двосторонніх договорів, відтепер можливе лише на підставі принципу взаємності.

Обсяг юридичної підтримки визначається текстами міжнародних договорів (двосторонніх або багатосторонніх). Як правило, воно охоплює виконання процесуальних дій, передбачених законодавством запитованої Договірної Сторони: урегулювання процесуальних відносин зі сторонами, потерпілим, обвинуваченим, свідками, експертами, проведення експертиз, обшук, вилучення та передачу речових доказів, провадження кримінального переслідування, визнання та приведення у виконання судових рішень, вручення та передача документів судом на запит іншої Договірної Сторони має важливе значення для надання та виконання інформації про.

Статтею 124 Конституції України [5] визначено, що відповідні судові рішення виносяться від імені держави судом та носять обов'язковий характер на території всієї держави.

Становлення правової держави прямо залежить від ефективності роботи всіх гілок влади, особливо судової, і її реформування вимагає часу. Однак, якщо не буде гарантовано виконання судових рішень, ці реформи не матимуть очікуваного ефекту. Це питання вимагає особливої уваги при виконанні рішень на іноземній території.

Організація виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб) є одним з основних напрямів роботи Міністерства юстиції України. Для реалізації цього завдання Міністерство юстиції докладає багато зусиль та створює умови для належної діяльності працівників Департаменту державної виконавчої служби. Один із напрямів роботи департаменту – виконання міжнародних договорів про надання правової допомоги у цивільних і кримінальних справах, зокрема звернення з клопотаннями про визнання і виконання рішень судів України на території іноземної держави та здійснення контролю за їх виконанням.

Таке звернення подається заінтересованою особою до суду, який виніс це рішення. Суд першої інстанції при отриманні цього прохання вживає заходів щодо оформлення документів відповідно до конкретної міжнародної угоди. Для цього клопотання має бути сформоване з додаванням відповідних додатків, оформлених належним чином, відповідно, з перекладом на мову тієї країни, до якої планується подавати це клопотання за його виконанням.

Оформлений згідно з вимогами конкретного міжнародного договору, пакет документів разом із клопотанням надсилається судом першої інстанції на адресу відповідного управління юстиції, а після перевірки правильності його оформлення посадовою особою управління – відсилається до Міністерства юстиції України, центрального органу, робота якого, серед іншого, стосується питань організації виконання міжнародних угод у сфері правової взаємодії та взаємного виконання судових рішень.

Визнання та виконання судового рішення здійснюється компетентним судом іноземної держави, куди звернуто клопотання.

Цей суд розглядає зазначене рішення на предмет його відповідності вимогам конкретного міжнародного договору, не зачіпаючи суті спору.

У конкретному міжнародному договорі передбачаються випадки, за наявності яких може бути відмовлено у визнанні та виконанні рішення, а саме:

- якщо за законодавством країни, де було винесено рішення, це рішення не набрало чинності або не підлягає виконанню;

- якщо відповідно до законодавства країни, до якої звернуто клопотання про визнання і виконання рішення, справа належить до виключної компетенції суду запитованої Договірної Сторони;

- якщо стороні процесу не вручили, відповідно до законодавства тієї Договірної Сторони, орган якої ухвалив рішення, повідомлення про виклик до суду або, за її недієздатності, був відсутній належний представник;

- якщо за тим самим правовим спором між тими самими сторонами суд запитованої Договірної Сторони вже ухвалив рішення, що набрало чинності, або ж зазначений спір перебуває там на розгляді чи вже визнане рішення у цій справі третьою країною, що набрало чинності;

- якщо виконання такого рішення може мати негативні наслідки для інтересів Договірної Сторони, яка є адресатом клопотання щодо такого рішення.

Порядок та умови виконання рішення регулюються законодавством Договірної Сторони, на території якої рішення повинно бути приведенне у виконання.

До прикладу. Україна не має встановленої угоди із Німеччиною на предмет взаємного визнання та виконання судових рішень, що означає, що для вчинення таких дій Україні (в особі визначених органів) потрібно діяти в рамках Відтак, для визнання і виконання судового рішення, ухваленого в Кодексу цивільного процесу Німеччини та звернутися за таким виконанням. Вбачається, що для виконання рішення суду української національної системи передусє його розгляд в судах Німеччини та винесення рішення на предмет відповідності вимогам вказаного Кодексу та ухвалення компетентним судом Німеччини рішення про допуск до виконання рішення суду України [6, с. 200–201].

Приведення до виконання рішення суду є складовою частиною права на справедливий судовий розгляд, яке передбачено статтею 1950 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, учасниками якої є всі держави-члени ЄС, зокрема Україна. При цьому, практика ЄСПЛ доводить, що він має право визнавати рішення іноземних судів, сторони цієї Конвенції повинні забезпечити реалізацію таких прав [7, с. 543].

Слід враховувати, що при відсутності договірних підстав для визнання і приведення у виконання рішень між державами підлягає застосуванню принцип взаємності.

Цей принцип означає, що іноземні суди визнають і дають дозвіл на виконання судових рішень України «у відповідь» на визнання і виконання українськими судами рішень своїх державних судів. Вважається, що взаємність існує до тих пір, поки не буде доведено іншими способами. Взаємність особливо важлива при прийнятті рішень у таких країнах, як США, Федеративна Республіка Німеччина, Канада, Аргентина, Бразилія та Швеція, де угоди про взаємне визнання рішень не були укладені. Враховуючи, що у вітчизняній судовій практиці є приклади визнання рішень судів цих держав, це є дискусією про визнання рішень судів України.

Таким чином, зарубіжні країни, з якими Україна не має угоди про правову допомогу, надають певну можливість визнавати рішення українських судів, засновані на встановлених державних нормах. Крім того, приведення у виконання таких рішень найчастіше ґрунтується на принципі взаємності між державами. У той же час одні країни більш ліберально та демократично ставляться до визнання іноземних рішень і встановлюють досить чіткі процедури визнання і приведення у виконання, в той час як інші, навпаки, більш суворі в питанні приведення у виконання на території рішень судових інстанцій інших країн, в тому числі України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 року № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>
2. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_009#Text
3. Протокол до Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22 січня 1993 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_018#Text
4. Угода про порядок вирішення спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності : Угода; СНД від 20.03.1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_076#Text
5. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Hopkins P. International Enforcement of Foreign Judgments. Salzburg: Yorkhill Law Publishing, 2006. 580 p.
7. Kinsch P. Enforcement as a Fundamental Right. Patrick Kinsch. *Nederlands Internationaal Privaatrecht (NIPR)*. 2014. № 4. P. 540–544.